

De Aya Sofia van Oost is jarig

De Gerardus Majellakerk verrees in 1925, was tot 1992 een tempel voor de Heer en is nu het thuis van twee grote orkesten. Waar dat gebouw dan staat? Het verschuilt zich: 'Amsterdammers kennen het niet.'

tekst Dylan van Eijkeren, foto's Angeniet Berkers

i

In de schaduw van massieve woonblokken en twee nieuwbouwscholen is het in de luwte van de Indische Buurt even speuren naar zicht op de voormalige Gerardus Majellakerk. Heeft men de fikse koepel eenmaal in het vizier, dan is het nog zoeken naar de ingang.

Een ietwat bevreemdende ervaring, gezien de omvang van het gebouw en al helemaal wie architectuurhistoricus Coert Peter Krabbe (61) net heeft horen zeggen dat de 'byzantijns-vroegchristelijke architectuur een van de inspiratiebronnen voor de kerk was, net als de romaanse bouwkunst. De koepel zorgt voor een oriëntaals accent in Amsterdam-Oost'.

Zo voornamelijk en bijzonder als dat klinkt, zo onttrokken wordt de koepelkerk door de aanpalende, sociale woningbouw. Veeleer een burcht dan een godshuis – al wordt het kerkgebouw dezer dagen gebruikt door een handvol humanistische, artistieke en hulpverlenende bedrijven en organisaties.

De Majellakerk heeft een geschiedenis waarbij het lijden van Jezus van Nazareth (5 v.Chr.-30) op de Via Dolorosa bijna schrill afsteekt – en dat geldt voor de kerk meteen al vanaf het begin. Het ontwerp was namelijk bedoeld om te verrijzen waar nu de Vredeskerk staat, in de zuidelijke Pijp.

In 1924 kocht het parochiaal kerkbestuur het terrein in Oost tussen Ambonplein, Obistraat, Halmaheirastraat en Batjanstraat, à 6500 vierkante meter – de grootte van een gemiddeld voetbalveld. Als architect werd Jan Stuyt gekozen, wellicht omdat hij al een kerkontwerp had klaarliggen: juist, bedoeld voor de Pijnackerstraat, waar het nu Vredeskerkplein heet.

Tanend kerkbezoek

De Majellakerk van de rooms-katholieke Stuyt (1868-1934) is geïnspireerd door de huidige moskee Aya Sofia in Istanboel – die niet als moskee maar als de orthodoxe kathedraal Hagia Sophia is gebouwd. Jan Stuyt ondernam in 1903 een bedevaart naar Jeruzalem en bezocht onderweg het destijds Constantijnopel. Daar maakte die moskee, eerder bijna duizend jaar de grootste kathedraal ter wereld, veel indruk op de jonge architect.

Stuyt ontwierp dozijnen kerken, scholen, raadhuizen, villa's, een tuinstad, een deel van devotiepark Heilig-Landstichting, alsook de kapel van Onze Lieve Vrouw ter Nood in Heiloo, en was overigens jarenlang de kantoor-genoet van Jos Cuypers (de zoon van de beroemde Pierre). Onder de byzantijnse koepel in Amsterdam-Oost was vanaf 1925 plaats voor 1400 parochianen. Prompt zat de kerk maar zelden vol: net als de Vredeskerk werd de Majellakerk ontworpen voor een actieve, roomse parochie, eenmaal opgeleverd was het kerkbezoek al tanende geraakt.

Tijdens de crisis van de jaren dertig veranderde de Indische Buurt. Beter gesitueerde bewoners trokken naar nieuwere buurten terwijl minderbedeelde, vooral van de eilanden en uit de oude binnenstad, hun woningen innamen. De parochianen verarmden, waardoor het parochiebestuur krap bij kas kwam te zitten. De nog maar tien jaar eerder voorziene sfeer van 'het rijke roomse leven' met veel kerkelijke verenigingen en samenhang kwam rondom het Obiplein nooit tot wasdom.

In de jaren zestig volgde de grote ontkerkelijking. Gepaard met stadsvernieuwing – die leidde tot een veran-

Gerardus Majella

Kleermakerszoon Majella werd als Gerardo Maiella in 1726 geboren in Muro Lucano, nabij Napels, in de zuid-Italiaanse provincie Potenza. In 1749 meldde hij zich bij de redemptoristen als lekenbroeder. Hij deed eenvoudig werk en onderging beledigingen en pijnigingen zonder te klagen.

De begin twintigste eeuw heiligverklaarde Majella ontving vele visioenen. Ook op zijn naam: allerhande bovennatuurlijke verschijnselen waar onder genezingen, bilocatie (aanwezigheid op meerdere plaatsen tegelijkertijd), helderziendheid, profetieën en broodvermenigvuldigingen. Desondanks overleed hij reeds in 1755, 29 jaar jong, aan tuberculose.

Gerardus Majella is de patroonheilige van kleermakers, portiers en zwanere vrouwen. In Nederland zijn negentien kerken naar Majella genoemd, en in zuidelijk Limburg is een bedevaartsoord aan hem gewijd: het redemptoristenklooster van Wittem.

Een rondleiding door het gebouw is een ervaring die mensen met labirintfobie niet snel zullen vergeten

derde bevolkingssamenstelling – werd behoud van de kerk steeds moeilijker.

Paul Morel (72) was namens Stadsherstel verantwoordelijk voor de renovatie en herbesteding van de Majellakerk. Coert Krabbe noemt hem zelfs 'de redder' van het gebouw. Morel: "Dat is veel eer, maar ik ben wel altijd bij het hele proces betrokken geweest."

Toen de kerk zelfs op hoogtijdagen door hooguit honderd gelovigen werd bezocht, wilde het bisdom Haarlem van de kerk af, maar eiste dat die een sociaal-culturele bestemming zou krijgen. Mocht dat niet lukken, dan kwam de sloopkogel in zicht. Met andere woorden: de kerk mocht geen moskee worden – al leek dat gezins de veranderde bevolkingssamenstelling van de Indische Buurt (en een moskeeëngebrek in Amsterdam) een voor de hand liggende, niet onredelijke oplossing.

Na de laatste mis, op 20 september 1992, kwam het gebouw in bezit van de voorloper van Stadsherstel, en trof Morel 'een grote, steeds leger wordende ruimte aan. Er stonden wetenschappelijke archieven, maar vrijwel nie-

mand studeerde daar, het was een statisch, uitgewoond gebouw'.

Ondanks de goede renovatie- en funderingswerken van herbestedingsarchitect André van Stigt kwam daar maar langzaam verandering in; Stadsherstel verhuurde het gebouw tot en met 2011 aan het Clara Wichmann Instituut en het Internationaal Informatiecentrum en Archief van de Vrouwenbeweging.

Akoestische plafondinstallatie

In 2009 kwam het Nederlands Philharmonisch Orkest bij Stadsherstel op bezoek met een vraag. Ze gingen hun repetitieruimte – de Beurs van Berlage – verlaten, en zochten een nieuw onderkomen. Liefst in een woonbuurt, want ze wilden wat meer 'in de samenleving' staan dan tot op dat moment. Nou, zei Morel, laten we eens gaan kijken in de Majellakerk. "Met een akoesticus, hun interim-directeur en mijzelf, als herbestedingsarchitect."

De daaropvolgende verbouwing tot muziektempel was 'prettig ingewikkeld. We hadden een goed team en onze

→ **Met de klok mee: de vooringang van de Majellakerk; het interieur in 1990; de kerk vlak na oplevering, 1930 en tijdens een repetitie van het Nederlands Philharmonisch Orkest.**

FOTO'S STADSARCHIEF AMSTERDAM

'NedPhO-Koepel'

Het 'Nederlands Philharmonisch' (orkest hoeven we er niet meer bij te zeggen of schrijven) staat onder leiding van chef-dirigent Lorenzo Viotti en speelt symfonieën 'op het mooiste klassieke concertpodium van de wereld': Het Koninklijk Concertgebouw aan het Museumplein. Als orkest van De Nationale Opera wordt het samen met het Nederlands Kamerorkest internationaal beschouwd als een van de betere operakorsten.

Het Nederlands Philharmonisch ontstond in 1985 door de fusie van het Utrechts Symfonie Orkest, het Nederlands Kamerorkest en het Amsterdams Philharmonisch. De voormalige Majellakerk wordt door het Nederlands Philharmonisch omschreven als 'de perfecte plek met een prachtige akoestiek voor creatie en repetitie'. In de ex-kerk, ook de 'NedPhO-Koepel' genoemd, worden soms op woensdagmiddagen kinderconcerten gehouden, worden muziekcolleges gegeven en vinden openbare repetities plaats voor concerten in, onder meer, Het Concertgebouw.

tijdspanne klopte mooi'. Het gebouw werd 'vergaand geïsoleerd, sterk verduurzaamd, en we hebben veel concerttechniek ingebouwd. Dat vond ik mooi, want al die zaken interesseren me mateloos'.

Lars Meijer (47), woordvoerder van de orkesten, wijst op de 'grid' in de zogeheten Yakultzaal, onder de koepel, als misschien wel meest indrukwekkende onderdeel van de herbesteding. Deze grid, de akoestische plafondinstallatie, heeft de nagalmtijd teruggebracht van 7 naar 1,9 seconden.

Een rondleiding door het gebouw is een ervaring die mensen met labirintfobie niet snel zullen vergeten. Deze omweging is er een van kruipdoor-sluipdoor, zigzaggen en slalommen, waarbij haasje-over wordt gespeeld door ensemble-ruimtes, solistenkamers, een bladmuziekbibliotheek, orkestassistentenkantoren, glazen trappenhuisjes, een artiestenfoyer, de chef-dirigentskamer en de voormalige crypte – waarin de slagwerkinstrumenten zijn opgeslagen.

Hoe goed de herbesteding uiteindelijk ook is gelukt en hoezeer de ex-kerk een waardige functie heeft gekregen op een onorthodoxe plaats, ook Morel weet dat 'Amsterdammers het gebouw niet kennen, ze weten niet waar het staat'.

Lars Meijer weet meer: "Amsterdammers die voor 5,50 euro een openbare repetitie willen bijwonen, weten ons wel degelijk te vinden, dan zit het hier eigenlijk altijd vol." Onder de koepel passen bij zulke gelegenheden ongeveer 150 bezoekers.

In de winterse kou in de opening van de vroegere kerkeuren meldt Meijer terloops dat het eeuwfeest van het gebouw niet het enige jubileum is dat ter plekke in 2025 wordt gevierd: "Het Kamerorkest wordt zeventig jaar, het Philharmonisch veertig. Het is het hele jaar feest."